

MemoriiJurnale

Radu Mărculescu (1915–2011) a urmat liceul Spiru Haret din București, în a cărei revistă, *Vlăstarul*, i-au fost publicate primele încercări literare, și și-a încheiat studiile universitare în 1938 cu o licență în litere și filozofie. Între 1939 și 1942 a predat limba română la liceele Gheorghe Lazăr și Aurel Vlaicu din capitală; în același interval a publicat în periodice eseuri filozofice, studii literare și traduceri din lirica franceză. Mobilizat pe front, ia parte, ca ofițer în Armata Regală Română, la războiul antisovietic; în 1942, în urma bătăliei de la Cotul Donului, e luat prizonier. Ca represalii pentru participarea sa activă la rezistența din lagărele URSS a ofițerilor români împotriva prozelitismului ideologic și politic al puterii sovietice, va fi eliberat abia în 1951, după nouă ani de dure încercări. Între 1959 și 1964 are parte de o nouă detenție, de astă dată în spațiul concentraționar autohton, la Periprava, în urma unui simulacru de proces având drept capete de acuzare trei poeme pe care le scrisese, socotite subversive. Înainte de detenție își găsește de lucru în construcții; după eliberare, lucrează ca pictor de biserici. Atât între cele două detenții, cât și după 1964, este marginalizat și nu poate publica nimic. Evenimentele din decembrie 1989 îl găsesc cu mai multe manuscrise de sertar; printre acestea, poemul dramatic *Meșterul fără nume*, nominalizat pentru premiile UNITER din 1992 și ulterior difuzat ca teatru radiofonic, va fi publicat în volumul *Teatru: Meșterul fără nume. Magog* (Vitruviu, 2001). În 1991 începe să-și descrie, în pagini memorialistice, experiența concentraționară: volumul *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică* (cu ediții în 2000, 2007 și – la Humanitas – în 2010; publicat în germană în 2008 la C&N Verlag, Berlin; Premiul Fundației Culturale Magazin Istoric pentru cea mai bună carte de istorie, 2000) este urmat de *Mărturii pentru Judecata de Apoi adunate din gulagul românesc*, publicat cu ediții în 2005 și 2012.

Radu Mărculescu

Amintiri
din restul vieții mele

Cuvânt înainte de
GABRIELA MOCIULSCHI TANASCAUX

Postfață de
RADU ȘERBAN PALADE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Elena Dornescu
DTP: Radu Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

© HUMANITAS, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MĂRCULESCU, RADU

Amintiri din restul vieții mele / Radu Mărculescu;

cuv. înainte: Gabriela Mociulski Tanascaux; pref.: Radu Șerban Palade. –

București: Humanitas, 2013

ISBN 978-973-50-3982-0

I. Mociulski Tanascaux, Gabriela (trad.)

II. Palade, Radu Șerban (pref.)

821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuvânt înainte

„Dă-mi, Doamne, inspirație și putere să scriu până la sfârșitul vieții!“ Atât de drag i-a fost scrisul lui Radu Mărculescu, încât aceasta i-a fost dorința cea mai fierbinte.

Se poate oare explica această tardivă aspirație la creație prin faptul că a fost împiedicat să scrie în anii de maturitate? După nouă ani petrecuți în prizonieratul sovietic și cinci ani în gulagul autohton, omul de litere purta pecetea de fost deținut politic, incompatibilă cu ideologia sistemului comunist.

După 1990, s-a simțit în sfârșit liber să aștearnă pe hârtie tot ce avea de povestit. Așa s-au născut cele două cărți despre detențiile sale. Apoi, aproape firesc, începând cu anul 2004, a început să-și noteze amintirile din copilărie și tinerețe, despre campania din Basarabia și perioada în care, după ieșirea la pensie, a fost pictor de biserici. Își încheia, așadar, trilogia memorialistică evocând crâmpie de viață de dinainte și de după anii detenției.

Pe mine și pe fratele meu Mihai, trecut între timp la cele veșnice, copiii soției sale Ligia, Radu Mărculescu ne-a crescut și ne-a educat cu infinită dragoste. Cu mici întreruperi, am fost martora perioadei în care tatăl meu și-a încheiat memoriile.

Îmi spunea deseori că actul de a scrie înseamnă pentru el un intens consum sufletesc. Nu-i era ușor să reînvie prieteni din copilărie și tinerețe sau personaje dragi din familie, mai ales pe mama sa, Jeana, cea care i-a marcat cel mai puternic existența și care domină, în amintiri, prima parte a vieții sale.

Nu pot disocia scrierea acestor memorii de prezența alături de tata a mult iubitei sale soții. Mama stătea cu el, ținându-și pisica în brațe, în biroul în care lucra. Fusese crunt lovită de boala Alzheimer, dar bunătea ei naturală și optimismul nu o părăsiseră; îl privea cu drag, parcă încurajându-l să-și ducă lucrul la bun sfârșit.

Uneori îl găseam pe tata căutând într-o valiză veche de piele pe care-o păstrase din tinerețe documente de familie, fotografii din copilărie și anii de școală sau liceu, scrisori vechi și acte – pe care le răspândea apoi prin toată camera. Cu ajutorul lor își „lega” cumva frânturile de amintiri, ceea ce, pesemne, nu era ușor la cei peste 90 de ani ai săi.

Lucru uimitor, la această vârstă înaintată era foarte interesat de noile tehnologii: își scana documentele, folosea un aparat fotografic digital, trimitea mailuri cu texte atașate... Uneori chiar ne agasa pe noi, cei din generația mai tânără, cu întrebările lui tehnice. Își păstrase curiozitatea și avea neobișnuit de multă răbdare.

Din tinerețe fusese un mare cunoscător și iubitor de muzică clasică. Deseori, seara, ca să se destindă, asculta muzică împreună cu noi. Iar uneori acompaniam aceste momente cu un pahar de vin sau de coniac bun. Clipe de căldură și bucurie pe care nu le voi uita niciodată...

După plecarea din lumea aceasta a mamei, în ianuarie 2010, asupra tatei s-a abătut un val de tristețe. Încerca s-o reprime, însă noi, cei din jurul lui, o simțeam.

Neclintita sa credință în Dumnezeu l-a ajutat. A avut inspirație, împrejurări favorabile și timp să-și termine povestea vieții înainte ca, într-o noapte din iulie 2011, să ne părăsească pe neașteptate.

Să sperăm că opera pe care a lăsat-o în urmă îl va face să supraviețuiască uitării.

*Gabriela Mociulschi Tanascaux
Paris, februarie 2013*

*De n-ar fi amintirea o dâră de cenușă,
Cum am găsi cărarea întoarcerii în noi?*

Vasile Voiculescu

I
COPILĂRIA

Prolog

Ideea de a-mi așterne pe hârtie amintirile din copilărie mi-a venit de la un interviu pe care mi l-a luat acum câțeva vreme (în 2004) tânărul și distinsul istoric Adrian Majuru și care a apărut în volumul domniei sale *Copilăria la români* (Editura Compania, 2006).

Recitind aceste amintiri m-au năpădit, cu o luminozitate orbitoare, toate chipurile acelei lumi pierdute, lume de copii, dar și de oameni mari, cu toate preocupările acelor vremuri, chiar și cu măruntele ei griji cotidiene, cu felul ei de-a vorbi de atunci, care contrastează frapant cu vorbirea noastră de azi, denaturată de invazia englezismelor care uneori, mai ales în reclame, o fac de-a dreptul de neînțeles. Ce să mai vorbesc de ținuta vestimentară, distinsă și de bun-gust, a acelor vremuri, care contrastează violent ca formă și colorit cu ce se poartă astăzi, mai ales de către așa-zise doamne. Atunci, apariția pe stradă a unei femei cu ombilicul dezvelit, cum se putea vedea până mai deunăzi, ar fi generat pe loc un vehement scandal. Să nu-și mai dea oare ele seama că o femeie atrage mai mult prin ceea ce ascunde decât prin ceea ce oferă?

Așadar, lumea pe care o prezint aici este aceea a copilăriei și adolescenței mele, o lume care pe scara timpului se

situează între 1915 și 1932. Pe scurt, o lume care, ca mentalitate, scară de valori și fizionomie, este într-atât de deosebită de cea în care trăim acum, încât pare ca venită de pe altă planetă. Dezgropând acest trecut cu ochii de astăzi, am sentimentul ciudat că reconstitui o lume pierdută și regăsită.

Rădăcinile

Iată dar rădăcinile mele:

Pe linie paternă: tatăl, Aurel Mărculescu (1878–1916), avocat și moșier, era fiul lui Tudorache Mărculescu (1828–1908), moșier și el, și al Zamfirei/Sița (1845–1897), născută Pârâianu.

Pe linie maternă: mama, Jeana Mihăiescu (1887–1953), era fiica lui Gheorghe Mihăiescu și a Anei Ungureanu. Gheorghe Mihăiescu (1845–1920) a fost negustor de profesie și a locuit în Craiova, str. Dima Popovici nr. 15. Soția lui, Ana Ungureanu (†1896), făcea parte dintr-o familie de oieri ardeleni care, după cum arată și numele, venise cu turmele, sau mai degrabă fugise, din Țara Ungurească (Ardeal) de frica persecuțiilor religioase ale uniților.

Bunicii mei după mamă au avut cinci copii. Primul, Nicu, avocat (†1914), apoi Silvia, măritată cu căpitanul Constantin Busuioceanu, Marioara, căsătorită cu Gheorghe Mazilu, avocat, Aurelia, căsătorită cu Eugen Mironescu, inginer topograf, și Jeana, maică-mea, căsătorită cu Aurel Mărculescu.

Bunicul, Gheorghe Mihăiescu, s-a descurcat bine cu negustoria. Se poate ca și soția să-i fi adus ceva zestre, căci fiecăreia dintre fiice i-a dat ca dotă câte o casă fie în Craiova, fie chiar în București. Dar spre bătrânețe, ca efect al unui fenomen economic care zguduise lumea acelor vremuri,

„Înlocuirea producției manufacturiere prin cea industrială“, casa lui de comerț, bazată exclusiv pe manufactură, a dat faliment, iar bătrânul, după ce și-a lichidat corect afacerea, a fost nevoit să-și caute o slujbă la primăria Craiovei, rămânând mulțumit totuși în inima lui că reușise să-și înzestreze fetele.

Tata, Aurel Mărculescu

Despre tatăl meu, Aurel Mărculescu, știu că era avocat și că a mai fost căsătorit o dată, și anume cu Polixenia... (îmi scapă numele de familie), de care s-a despărțit fiindcă nu-i putea face copii. Lucru grav în acele timpuri, când fiecare cuplu avea cel puțin trei-patru copii, dar esențial în ce mă privește, fiindcă altfel tata nu s-ar fi căsătorit cu Jeana Mihăiescu, mama, care avea să mă aducă pe lume.

Iarăși mai știu că a făcut războiul din 1913 din Bulgaria, de unde s-a întors nevătămat, și că în februarie 1914 s-a căsătorit cu mama. După cununie soții au plecat în voiaj de nuntă. Din data uneia din ilustratele trimise de ei în țară (29 martie 1914) de la Paris, reiese că eu, născut în 29 decembrie 1914 – adică peste nouă luni –, acolo, la Paris, am fost zămislit. Poate de aceea am păstrat pentru Franța o deosebită afecțiune. Astfel, toți trei (eu fiind plasat confortabil în pântecul maică-mii) am vizitat toată Franța, dar și Italia, cu toate comorile lor de artă și de frumusețe. Pentru mama însă nu era chiar o premieră, căci doar cu vreo câțiva ani mai înainte locuise la Paris, unde urmase la Sorbona cursurile de perfecționare în franceză, ea având deja licența în litere la Universitatea din București. Cum spuneam, m-am născut în noaptea de 29/30 decembrie 1914, în zodia Capricornului și sub semnul lui Saturn, de-aici

firea mea mai meditativă și prea puțin exuberantă. Cum venisem pe lume în febra sărbătorilor, tata m-a prezentat la primărie abia pe 2 ianuarie și m-a declarat născut la 1 ianuarie, deci în 1915, ceea ce era o nevinovată minciună. Desigur, el s-a gândit – cu cele mai bune intenții – să fiu recrutat cu un an mai târziu, nu în 1935, ci în 1936. Numai că acești doi ani plasați în epoca aceea tulbure, premergătoare celui de-al Doilea Război Mondial, au întors pe dos bunele lui intenții, anul 1936, fiind din punctul de vedere al serviciului militar cu mult mai plin de restricții și de obligații decât 1935, ceea ce la timpul respectiv mi-a creat o grămadă de necazuri și mi-a dat peste cap toate proiectele. De! Nu totdeauna cele mai bune intenții duc la cele mai bune rezultate.

Nu-mi amintesc de casa în care m-am născut (pe Clopotarii Vechi nr. 58). Primele amintiri le am de la cea din Strada Fetei nr. 20, în care ne-am mutat la scurt timp de la nașterea mea. De la tata n-am păstrat decât amintirea unor bocanci mari, cazoni, pe care eu, mergând târâș pe covor, îi apucam cu mânuțele, în timp ce mama îmi spunea: „E tata... e tata!“ Probabil că era în 1916, cu puțin înainte de începerea războiului, iar el venise acasă în permisie. Ultima, din păcate, căci câteva luni mai târziu, la 23 septembrie, în Transilvania, în munții Perșanilor, avea să cadă răpus de un obuz, cu mitraliera în brațe, după ce secerase cu ea tot ce se afla înaintea lui.

Trupul i l-a adus într-o căruță ordonanța sa la conacul moșiei noastre din Perșinari (Speriețeni, Dâmbovița). Conacul era așezat pe un dâmb. În vale, ordonanța cu căruța; în deal, mama:

Ordonanța (strigând): „Săru'mâââââna coniiiiită!... Am venit cu doooooomnu'.“

Mama: „Spuuuuuune-i să uuuurce!“

Ordonanța (strigând): „Păi nu poate, că-i mooooooort.“

L-au îngropat în cimitirul bisericii din Perșinari. La înmormântare, deși cerul era survolat de avioane inamice, a venit totuși puhoi de lume din cele șapte sate care împrejmuiau moșia, căci tata era foarte popular și iubit, iar actul lui de-a muri pentru țară nu era prea obișnuit printre moșierii acelor vremuri. În fond, la 38 de ani nu te duci la război chiar în tranșeele din prima linie, acolo e locul celor tineri. La vârsta și la experiența ce-o avea – doar făcuse campania din 1913 –, locul lui era la un comandament. I se și făcuseră propuneri în acest sens, mai ales că era un membru marcant al partidului liberal, aflat la putere. Dar el a optat pentru linia întâi, pentru că, potrivit propriilor spuse – consemnate în jurnalul mamei –, dorința lui supremă era să înfigă steagul tricolor la Alba Iulia. N-a apucat, l-au înfipt alții.

Când aveam 20 de ani, adică în 1935, cu eforturile bănești ale locuitorilor din Perșinari și ale noastre, firește, s-a ridicat în amintirea celor căzuți în război un „monument al eroilor“. Și fiindcă singurele rămășițe pământești la îndemână erau ale tatălui meu – ale celorlalți, 22 la număr, fiind îngropate pe câmpurile de luptă unde căzuseră –, ele au fost ridicate din cimitir și așezate la temelia monumentului. Atunci am avut primul contact conștient și concret cu tata, prin atingerea oaselor lui. Oase mari, puternice, scrijelite de schije de obuz. Și acum simt fiorul acelei atingeri: era TATA.

Interesant este însă că umbra lui mi-a ocrotit copilăria și chiar adolescența. Oriunde mergeam, însoțind-o pe mama, fie în comunele învecinate, fie pe la diferite autorități, unele chiar din Târgoviște, auzeam în spatele meu șușotindu-se: „E băiatu' lu' domnu' Aurel.“ Într-atât de mare fusese în regiune influența lui, pe deasupra apoteozată de sfârșitul

eroic, încât amintirea i se menținea în sufletele oamenilor, în ciuda îndelungului timp ce se scursese, învăluindu-mă protector.

Bunicul Gheorghe Mihăiescu

Și acum să revin la bunicul dinspre mamă, Gheorghe Mihăiescu, singurul din cei patru bunici pe care l-am apucat în viață. După căsătoria părinților mei el s-a stabilit la conacul moșiei tatei, din Perșinari, de care avea grijă, asigurând astfel o permanență în conducerea și supravegherea moșiei, mai ales că tata avea și alte treburi, în București sau în alte orașe, uneori și în străinătate. Așa s-a făcut că, după moartea tatei, războiul și ocupația germană l-au prins pe bunicul meu la moșie. Autoritățile militare austro-ungare, după ce ne-au ridicat tot inventarul agricol, inclusiv cai și vaci, i-au interzis să părăsească domiciliul, conacul, pentru a-l putea folosi ca *Dolmetscher* (traducător). Bietul bătrân era câteodată ridicat și dus la anumite autorități locale (primării, notariate...) ca să tălmăcească.

Faptul acesta a avut însă și o parte bună. Iată cum: În afară de cele furate cu acte în regulă de autoritățile de ocupație, se mai săvârșeau la conacele boierești și alte furturi, comise de astă dată de soldați nemți sau austro-ungari care, cazați pe la gospodăriile sătești mai înstărite și instigați de gazde, în majoritatea cazurilor femei cu care trăiau, dădeau lovături acolo unde le dădeau acestea indicații și împărțeau prada cu ele. De conacul nostru nu s-au atins, fiindcă știau că acolo se află un bătrân care este *Dolmetscher* și poate reclama la autorități. Dar de conacele altor moșieri din regiune a fost vai și amar.

Una din aceste „gazde“ era nevasta unui cârciumar din Speriețeni (sat lipit de moșia noastră), numită Antoana cea

Frumoasă. Bărbatul ei era pe front, iar ea, măcar că avea un băiețuș de vreo 10 ani, își da poalele peste cap cu un soldat neamț, cazat la ea, pe care îl dirija unde să dea lovituri. Din aurul pe care i l-a adus acesta și-a îmbrăcat toți dinții. Dar s-a terminat războiul și cârciumarul s-a întors acasă. Din capul satului și până la crâșmă, fiecare consătean i-a povestit câte a făcut și a dres nevastă-sa în lipsa lui, încât omul, cu creierii aprinși, a intrat în casă cu gândul s-o strângă de gât. Dar când nevasta i-a zâmbit cu toți dinții ei de aur, Bulache (așa se chema cârciumarul) s-a răzgândit. N-a mai strâns-o de gât, ci, om practic, din aurul pe care-l avea ea pus deoparte și-a cumpărat câteva zeci de pogoane și și-a făcut, lipită de cârciumă, și o prăvălie de manufacturi.

Cazul Antoanei celei Frumoase cu dinții de aur n-a fost izolat. Cum am spus, o mulțime de soldați ai armatei de ocupație, stârniți de gazde, dădeau astfel de lovituri, încât se spune că generalul Mackensen, comandantul trupelor de ocupație, ar fi declarat la plecare: „Am venit aci cu o armată disciplinată de adevărați soldați și plec acuma cu o haită de pușlamele și pungăși!”

Această stare de fapt se regăsește și într-un cântec foarte hazliu, unde pe melodia franțuzească *La Madelonne* românașii noștri au pus următorul text satiric:

*Zurück, zurück, zurück mein Kamerad!
Dați tot ce-aveți: aramă, vite, cai!
Că vine neamțul și de voi e vai.
Hai, române, ce mai stai?*

După sfârșitul războiului, așa cum povestește mama în jurnalul ei, situația în țară era disperată: foamete (din cauza lipsei alimentelor elementare, pâine, carne, lapte etc., ridicate cu anasâna de trupele de ocupație în retragere), frig (din cauza lipsei lemnului și a altor combustibili) și

molimă (gripă spaniolă, tifos exantematic și febră tifoidă). Îndeosebi Bucureștii sufereau cumplit de aceste calamități. Îngrozită, mama a plecat cu mine la țară, unde bunicul reușise să pună la adăpost tot ce ținea de-ale gurii. Numai că pătrunderea în conacul nostru a molimei care bântuia prin toate satele dimprejur n-o putuse împiedica. Astfel că am căzuți picniți de febră tifoidă și bunicul, și eu.

Mama era disperată. Tocmai dăduse ordin să se înhame caii la trăsură ca să ne ducă pe amândoi la spitalul de la Târgoviște, când a intrat în curtea conacului o trăsură. Era medicul primar al Târgoviștei, bun prieten cu familia noastră, care venise în zonă să împartă pastile celor atinși de flagel. Acum, după ce-și îndeplinesc misiunea, trecea pe la noi, în drum spre Târgoviște, ca să-și adape caii și să facă o mică haltă. Mama, bucuroasă că-l vede, i-a spus despre boala noastră. Medicul s-a întunecat la față, a luat-o deoparte și i-a zis: „Doamnă, din păcate mai am la mine o singură pastilă. Dumneavoastră vă revine alegerea cui s-o dați, părintelui, sau copilului?”

Cumplită alegere – între tată și copil. Tatăl, bătrân și suferind chiar și fără boală, oricum multe zile n-ar mai fi avut, pe când copilului i se deschidea o viață întreagă înainte. Așa că medicamentul mi-a fost dat mie. Dar să știi că ți-a murit părintele fiindcă nu i-ai dat pastila salvatoare, iată o remușcare care ar fi putut s-o chinuie pe mama toată viața. Numai că, din fericire pentru ea, bătrânul s-a făcut bine. A avut zile...

A avut zile, dar nu multe. După aproape doi ani de la această întâmplare, în noiembrie 1919, bunicul, de data asta ajuns în București, și-a dat, la 75 de ani, obștescul sfârșit în mijlocul fetelor și nepoților lui – între care și eu, prichindel pe atunci –, după o viață dedicată numai copiilor săi. Odihnească-l Domnul în împărăția Lui!

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	
de Gabriela Mociulschi Tanascaux	5
I. Copilăria	9
II. Adolescența	81
III. Tinerețea	123
IV. Pictor de biserici	159
 <i>Anexă</i>	
<i>Filioque</i> și implicarea sa în cursul istoriei	183
<i>Postfață de Radu Șerban Palade</i>	201